

свою чергу дозволяє регіональним адміністраціям виявити територіальні диспропорції та проблеми розвитку регіонів, визначити першочергові завдання по їх вирішенню, а прогнозування зміни показників якості життя, дає можливість вибрати оптимальний варіант інвестування для забезпечення прогнозованих показників якості життя населення.

Література:

1. Айвазян С.А. Сравнительный анализ интегральных характеристик качества жизни населения субъектов Российской Федерации. – Препринт # WP/2001/125, Москва, ЦЕМИ РАН, 2001. – 60 с.
2. Айвазян С.А. "Россия в межстрановом анализе синтетических категорий качества жизни населения" (http://www.hse.ru/journals/wrldross/vol01_4/Ivazian1.htm)
3. Артеменко В.Б. Основи вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя // Регіональна економіка . – 2003. – № 2. – С. 133-142.
4. Садовник О.П. Життєдіяльність та якість життя населення — еколого-географічні аспекти дослідження Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, Сер. Географія. № 2 (1). – 2004. – С. 165–171.
5. Садовник О., Грухіна Т. Економіко географічні підходи та аспекти оцінки якості життя населення // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, Сер. Географія. № 2. – 2002. – С. 123–127.

Summary:

This work is only a part of the whole complex of scientific research of "life quality" carried out in Ukraine and abroad. The author examines population life quality as an integral criterion of regional management effectiveness valuation taking into consideration the experience of already existing and peculiarity of socio-geographic research, elaborates on the category's structure.

The author also gives a set of general and specific criteria of population life quality valuation that is adapted to the regional research level and statistic data used by the State Statistics Committee and statistic data recommended by the United Nations Organization for valuation of countries according to the level of development.

УДК 911.3 (551.4)

Ганна ЧЕРНЮК

ПИТАННЯ ПРО ЄДНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Сучасні географи не сумніваються, що між фізичною та економічною географією існують відмінності. Питання полягає в тому, що собою уявляє географія економічна та географія фізична – це дві гілки єдиної науки, чи дві самостійні групи наук Географія – це комплекс наук, чи єдина комплексна наука? Періодично появляється багато публікацій по теорії та філософських питаннях географії, до яких відноситься питання про єдність. Під час критично високих темпів науково-технічного прогресу спостерігається інтенсифікація диференціації наук, поява нових галузей і спеціалізацій, зростають амплітуди протилежних тенденцій інтеграції і диференціації. Кожен такий етап приводить до сполоху великої кількості точок зору, поглядів та пропозицій. Жодного разу не було стрибкоподібного переходу до нової якісної методологічної бази наук. Можливо це результат недостатньо глибокого пізнання чи відкидання методології науки. Методологічним фундаментом науки філософи різних наукових шкіл вважають діалектичний матеріалізм і діалектичний ідеалізм. Хорологічні, геополітичні, соціологічні наукові школи визнають географію єдиною наукою, так само як у минулому декілька тисяч років для єдиної описової географії головним питанням було «де що знаходиться?».

Основою сучасних концепцій «єдиної географії» є або змішування законів природи і суспільства, або ігнорування та відмова їх вивчати. Закони розвитку природи і суспільства істотно відрізняються і їх не можна змішувати, тому всі науки поділяють на природничі і суспільні. Дзеркальним кусочком цього поділу є географія як система природничих і суспільних наук. Фізична географія вивчає природні територіальні комплекси та їх компоненти, а економічна – виробничі територіальні комплекси та їх компоненти. І у фізичній і в економічній географії є науки загальні, галузеві та регіональні. Крім того є група наскрізних (інтегральних) географічних наук та напрямків.

Тепер існують дві точки зору. Перша (найбільш поширена) точка зору вважає, що єдина географія себе історично вичерпала і розділилася на дві самостійні науки – природничу фізичну географію і суспільну економічну географію, між якими єдність неможлива, в наслідок різних об'єктів та методів досліджень (праці філософів на чолі з В.С.Лямініним та географів А.Г.Ісаченко,

С.В.Калесника, І.М.Забеліни, Д.Л.Арманда, К.К.Маркова, М.А.Гвоздецького, Ф.М.Мількова, Щ.Ф.Константинова, М.М.Жирмунського, М.М.Баранського, С.Б.Лаврова та інших). Друга точка зору вважає, що географія – це єдина наука, як дерево, що розділяється на два стовбури, географію фізичну та географію економічну (праці Л.С.Берга, Ю.Г.Саушкіна, В.А.Анучина, І.П.Герасимова, Ю.К.Єфремова, Б.Б.Родомана, Ю.Д.Дмитревського та інших).

До появи фундаментального обґрунтування теоретичних концепцій на основі матеріалістичної діалектики в географії дуже гостро стояло питання про об'єднання фізичної і економічної географії та географії народонаселення. Одна група вчених не бачила істотної відміни між природою і суспільством та їх законами, прагнула пояснити все дією природних законів з позицій географічного детермінізму, розвинутого у працях філософів – матеріалістів. Друга група вчених зводила до абсолюту специфіку законів суспільства, як єдиних законів розвитку суспільно-економічних формацій, повністю відкидаючи вплив законів природи на суспільство та їх дію в середині суспільства, тому що суспільство розглядалося лише як сукупність виробничих відносин, незалежних від впливу природи. Корінням такого протиставлення людини і природи є ідеалізація людини як Божого творіння. Прихильники географічного детермінізму бачать тісний зв'язок між людиною і природою і розуміють єдність матеріального світу, але не розуміють якісних відмін між суспільством і природою, розчиняють суспільство у природі. На рівні сучасної науки вони вважають об'єктом вивчення єдиної географії географічну оболонку разом з людиною і суспільством з їх виробничими відносинами, що існують в середині географічної оболонки, а фізична географія вивчає тільки географічне середовище як географічну оболонку без людини і суспільства та виробничих відносин.. Ідеалісти бачать і розуміють якісні відміни між суспільством і природою, але підносять специфіку відмін до абсолюту, розриваючи причинно-наслідкові зв'язки єдиного матеріального світу, єдиної матерії. Розглядаючи людське суспільство як особливу цілісність, заперечуючи його як специфічну частину природи, легко прийти до заперечення єдності науки і єдиного процесу пізнання єдиного матеріального світу. На цьому базується протиставлення суспільних наук до природничих, а економічної географії до фізичної, що в результаті приводить до ліквідації географії як цілісної науки.

В сучасній науці, як і в суспільстві, наступив період коливань великої амплітуди, період крайніх поглядів, від грубого матеріалізму до містичного ідеалізму. Можна собі уявити, як будуть виглядати вчення про закон географічної зональності, ландшафти, географічну оболонку з точок зору грубого матеріалізму та містичного ідеалізму. Якщо амплітуда коливань по прямій лінії, то у абстрактному математичному світі можна уявити пряму лінію без початку і кінця, з умовним початком і кінцем, паралельні прямі лінії. У космічному та планетарному масштабах ми бачимо нескінченність кругових ліній, окружностей, де можна за певними ознаками умовно вибрати точки початку і кінця, наприклад початковий меридіан, полюси тощо. Це означає, що між ідеалістичними і матеріалістичними концепціями найбільша відстань тільки при їх стоянні на протилежних полюсах, а потім з другої сторони вони починають сходитися знов спиною, якщо обличчями розходяться. Якщо амплітуда коливань кругова циклічна, то по максимуму вона дорівнює довжині всієї окружності і з другого боку спинами вони зімкнуться, в даному випадку, у крапку примітивних понять з точки зору сучасної технічно-озброєної науки, яка часто забуває про простоту істини. Повернемося до єдності географії, додавши до цих точок зору наступні тези: 1/ «Ми зовсім не володіємо природою так, як завойовник володарює над чужим народом, не володіємо і так, як хтось, що знаходиться зовні природи... ми, навпаки, щільно, кров'ю, мозком належимо до неї і знаходимося в її середині... все наше панування над нею полягає в тому, що ми, на відміну від інших істот, вміємо пізнавати її закони і правильно їх застосовувати» (Діалектика природи, Ф.Енгельс); 2/ «Робітник нічого не може створити без природи, без зовнішнього матеріального світу», «Природа є неорганічним тілом людини... Людина живе природою... Що фізичне і духовне життя людини нерозривно зв'язане з природою, означає не що інше, як те, що природа нерозривна сама з собою, бо людина є частиною природи», «Вихідним пунктом всесвітньої історії є природна визначеність...», (Капітал, К.Маркс); 3/ «Поняття причини і наслідків завжди дещо спрощує об'єктивний зв'язок явищ природи, лише приблизно відображає його, штучно ізолюючи різні сторони від єдиного світового процесу» (Матеріалізм та емпіріокритицизм, В.І.Ленін). Наведені цитати лише підтверджують те, що містять першоджерела істинних знань, починаючи з книги «Берейшит». Адже людина створена з праху земного, з тих же молекул, що і інші організми, з тих же атомів хімічних елементів, з яких складається земна куля і взагалі матерія, тобто наша плоть і кров – це природні складові. Якщо у природних ландшафтних комплексах все збалансовано, то людина, яка народилася і виросла в певних природних умовах, може знайти всі необхідні матеріальні елементи для матеріального життя. З того

ж першоджерела ми дізнаємось, що живою душею людина стала, коли в неї вдихнули дух життя. А ось що сказано про живі істоти у псалмі № 103: «Всі вони від Тебе чекають, щоб Ти дав їм їжу своєчасно. Даєш їм – приймають, відкриваєш руку Твою – насичуються благами. Сховаєш лице Твоє – тремтять і метушаться; забереш дух їх – помирають та в переть свою повертаються. Пошлеш духа Твого – створюються (відтворюються), і Ти оновлюєш обличчя землі». Таким чином, животворчою діяльною силою є Дух, який породжує різні види енергії і сам для нас є енергетичною субстанцією.

В.А.Анучин («Теоретичні проблеми географії», «Теоретичні основи географії», «Основи природокористування», «Географічний фактор у розвитку суспільства») розвивав концепцію єдності географії на основі діалектичного матеріалізму. Він зробив самий вагомий внесок в теорію географії та розуміння філософських проблем географії. Якщо розглядати суспільство як частину природи, а не надприродну субстанцію, то воно підкоряється законам природи. З другого боку суспільство – це особлива форма матеріального світу, яка має свій характер, закони та закономірності, що складають його суть. Природа, господарство та населення мають власні специфічні закони розвитку, але їх протиставлення відносне. Природа і суспільство утворюють єдність у взаємодії. Закони природи впливають на суспільство, а господарська діяльність людини змінює природу, людина використовує закони природи в залежності від рівня розвитку суспільства та виробництва. Тепер, коли природа почала мінятися швидше, ніж уявляли 50 років тому, стало небезпечним абсолютне протиставлення суспільства і природи, яке привело до чисельних екологічних криз, накопичення яких веде до екологічного колапсу. Теоретичне обґрунтування абсолютної протилежності суспільства і природи в цей час дуже шкідливо впливає на прикладну географію і прикладні науки в цілому, тому що викликає нігілістичне відношення до природокористування і охорони природи. Проте «образно кажучи, в географії небезпечні і «природобоязнь» і «людинобоязнь» (К.К.Марков), та «не повинно бути протиприродної або обезплодної географії» (М.М.Баранський).

У працях з теоретичних та філософських проблем географії, присвячених у більшості питанням взаємодії суспільства і природи, деколи пропонується предметом вивчення єдиної географії вважати різні аспекти взаємодії людини, суспільства і природи. Багато вчених, починаючи з часів М.М.Баранського, вважали головним завданням єдиної географії створення всебічних країнознавчих характеристик на основі комплексних географічних досліджень. Роль єдиної географії і сьогодні надається країнознавству у повному обсязі, яке включає опис природи, населення і господарства на певних територіях, обмежених державними, адміністративними, історичними, природними і географічними кордонами. Головною метою є виявлення та вивчення історично складених зв'язків між природою, населенням та господарством і створення комплексних фізико-географічних та економіко-географічних характеристик. Сам М.М.Баранський вважав, що його країнознавство не претендує на роль особливої загальної географії, яка може замінити фізичну та економічну географію, або створити «єдину географію». Він вважає країнознавство лише організаційною формою об'єднання різноманітних знань про певні країни. Однак більшість сучасних географів вважають, що географічне країнознавство з його найдрібнішою краєзнавчою ланкою, складають основу єдиної географії, хоча С.В.Калесник попереджав, що це зводить географію до примітивного описового рівня.

Сучасна наука настільки різноманітна і диференційована, що включає в себе і містичні напрями. В принципі ми не можемо потримати в руці і побачити електромагнітні поля та елементарні частинки (атоми), але не вважаємо за містику їх існування. Скоріше за все сучасні байки екстрасенсів про ауру та існування біополів людей, тварин, рослин, ландшафтів, природних комплексів і об'єктів обумовлені електромагнітними полями та їх проявом. Адже в реальному світі електричне і магнітне поля одне без другого не існують, хоча наука вивчає їх абстрактно і окремо, а не тільки разом. Людину також можна розкласти на окремі поля, частини, субстанції, члени, елементи тощо, як і природні комплекси та компоненти, хоча члени та частини тіла окремо жити і діяти без тіла не можуть. Животворний Дух робить живими і біосферу і географічну оболонку, і всю землю. В живій речовині зникають перегородки і відміни між матеріальним і ідеальним. Гармонія встановлюється за умовою керуючої сили духа, якщо матеріальні примхи і бажання плоті відступають на задній план. Стан і вигляд живих істот свідчить про стан природних комплексів і природи в цілому. Від взаємодії протилежних субстанцій з діалектичної точки зору залежить розвиток і рух матерії. Ми виявили закон взаємодії і боротьби протилежностей, сама людина вважає певні процеси, сили та суб'єкти протилежними, хоча насправді вони не можуть існувати і діяти окремо як частини одного тіла, тобто єдиної цілісності.

Про панування людини над природою написано в першому розділі книги «Берейшит» (Буття) ось що: «плодіться та розмножуйтеся і наповняйте землю і володійте нею, і володарюйте над рибами

морськими і над птахами небесними, і над всякими тваринами на землі...». Як кому дано розуміти таке панування, так він і панує та одержує відповідні наслідки. Але на самому початку «...і поселив його (чоловіка) в саду Еденському, щоб обробляти, доглядати і берегти його». За непослух і спокусу пізнати протилежності, добро і зло, що живуть в одному плоді, одного дерева з одного коріння, людина свідомо втратила свій сад Еден і до самої смерті пізнає, що таке добро, що зло, як вони перевтілюються одне в друге, якщо розглядати події з різних точок зору, в залежності від стану і внутрішнього настрою. Якщо людині весело, все кругом стає веселим і радісним, якщо людині сумно і погано, відповідно все кругом стає поганим. З цього витікає суть взаємовідносин людини і природи, їх бачення та аналіз з оптимістичної чи песимістичної точок зору.

Таким чином проблема пошуків єдиної географії не може бути вирішена за межами Едену. Реально існує протистояння не тільки між суспільством і природою, людиною і природою, але і між окремою людиною та суспільством, між конкретною людиною та її реальним оточенням, в першу чергу суспільним. Не випадково на сучасному етапі всі науки захоплюються системним аналізом. Будь-яка система виникає на основі будь-якої взаємодії. Геосистемний підхід в географії веде до подальшої диференціації географічних наук і появи таких галузей і напрямків, які неможливо обмежити рамками тільки фізичної або тільки економічної географії, наприклад, конструктивна географія. Географія природних ресурсів, палеогеографія, математична географія, космічна географія, геофізична географія, геохімічна географія. Тобто диференціація в кінці кінців приводить до інтеграції наук через наскрізні галузі та напрями і різноманітні суміжні та пограничні науки. Адже в теоретичному аспекті все закінчується добре і цілком зрозуміло. А на практиці є поділ географії на економіко-географічні та фізико-географічні дисципліни, курси, кафедри, наукові лабораторії, науково-дослідні групи та інститути. Розвиток політичної та соціальної географії приводить до ще більшого спряження економічної географії з суспільними науками і практично віддаляє її від природничих наук та комплексної фізичної географії і ландшафтознавства. Наслідком цього є, наприклад, величезна ізоляція методів економіко-географічного районування від фізико-географічного. Одним з головних принципів фізико-географічного районування є принцип об'єктивності, тому що всі схеми страждають суб'єктивністю. Наслідком є ще більша суб'єктивність схем економіко-географічного районування, особливо в умовах спряження економічної географії з політологією та соціологією.

Таким чином, проблема розриву між економічною та фізичною географією по суті практична, тому і вирішувати її слід практично на основі комплексних наукових досліджень, праць, конференцій, семінарів, симпозіумів, з'їздів та наукових робіт, а також створенням інтегруючих лабораторій, кафедр, інститутів. За класичною науковою теорією географія включає природничі (фізико-географічні) науки і суспільні (соціально-економічні науки), тому фізична і економічна географія можуть практично бути в різних інститутах та на різних факультетах, відповідно, одна серед природничих, а друга серед суспільних наук.

Література:

1. Чернюк Г.В. Робоча програма спецкурсу «Сучасні проблеми фізичної географії та ландшафтознавства». – Тернопіль: ТДПІ, 1992. – 18с.
2. Чернюк Г.В. Робоча програма спецкурсу «Сучасні проблеми фізичної географії і ландшафтознавства». – Тернопіль: ТНПУ імені В.Гнатюка, 2003. – 23 с.

Summary:

Chernyuk A.V. THE QUESTION ABOUT THE UNITY OF THE GEOGRAPHY.

The author are the problem of the unity of the physical and economical Geography to inspected on the basis of the research in flow during 1990 – 2003 years by the specialist lectures about the modern debate – able questions in the Geography.

УДК 911.3:37(477)

Т.МЕЛЬНИЧЕНКО

ТРАДИЦІЙНІ І СУЧАСНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Освітній комплекс (ОК) України – поєднання в межах державних кордонів населення, мережі освітніх закладів, спеціалізованих виробництв і наукових установ, закладів обслуговування та управління в сфері освіти, між якими існують стійкі зв'язки. Головною метою його функціонування є ефективно задоволення потреб населення в освітніх послугах, забезпечення держави кваліфікованими